

me on. Gospodinja mi je dovolila, in šla sva. Med potjo mi pové, da bo danes velik boj med gimnazijci in realci — dal jim je tudi neki priimek, katerega pa ne smem zapisati. „Na starih šancah se bomo“, pravi, „danes jih moramo nabíti; zato nas mora biti pa dosti skupaj. Iz Študentovskih ulic bodo vsi gori, kolikor jih ni šlo domov.“ Na vrhu je res bilo že vse polno dijakov, iz prve in druge šole, nekaj tudi iz tretje in četrte. Gimnazijci smo stali na tej strani pri gradu, realci pa na onem širokem prostoru na „šancah“. Četrtošolec Piskáč, iz Študentovskih ulic, nam dá znamenje: „Fantje, sedaj pa le začnimo!“ Snega je bilo na debelo gori; delali smo kepe ter jih metali v realce, oni pa v nas. Onih je bilo več, a mi se nismo hoteli umakniti: to bi bilo sramotno za gimnazijce! Piskáč nam je vedno prigovarjal. Bil je pravi turški boj. Marsikatera kepa mi je priletela v glavo, v oči, v hrbet, v noge. Boj bi bil gotovo trajal do večera, — a prišla sta dva policaja ter nas razgnala. Piskáč je še potem trdil, da bi bili gotovo realci bežali, da nista prišla redarja.

Ves premočen sem prišel domov. Bal sem se gospodinje. Nekaj mi je reklo: „Kaj, ako bi nas bili videli kak profesor?“ Sklenil sem, da se ne pojdem več bojevat na „stare šance“.

V nedeljo, včeraj in danes sem šel čakati na kolodvor, če pridete, a nisem nič pričakal. Danes po kosilu sem prosil gospodinjo, če smem iti popoldne malo po mestu, posebno v „Zvezdo“. Dovolila mi je, toda le do štirih. „Ob štirih se začne v Šenklašču pridiga; k pridigi moraš, vprašala te bom!“ Tako mi je naročila. Ko sem prišel v Zvezdo, je bilo že vse polno ljudij, ki so se izprehajali gor in dol. Nekateri so metali drug drugemu v obraz „konfeti“, ki ga prodajajo našemljeni prodajalci v košarah, polnih škarnicljjev takega konfetija. Ne sliši se skoro nič drugega kakor vpitje teh prodajalcev: „Konfeti,

konfeti!“ Meni se zdi, da to ni nič drugega, kakor pobarvano žitno zrnje. Meni se kaj neumno zdi, tako reč kupovati in drugemu v obraz metati. Vse polno maškar hodi tudi po Zvezdi. Nekatere so prav grde. Dve sta bili napravljene celó kot nuni. To se mi je posebno grdo zdelo. Prav vesel sem bil, da je prišel policaj ter je obe odvêdel na rotovž. Po cesti so vodile maškare tudi nekako kamelo; gobec je imela narejen iz dveh bukovih polén, to sem videl. Večkrat je debelo zazijala. Na vrhu je sedela tudi maškara. Pa zvonili so, koder so jo vodili. Tej kameli pravijo „brna“. Ne vem, zakaj. Pred kazino se je vsedlo več nego deset parov maškar v kočije; vozile so se okrog „Zvezde“. Ravno tam pred kazino je velik mostovž; ob polu štirih je prišlo nekaj gospôde gori in začeli so metati pomaranče pa sladkarije dol med otroke, ki jih je vse polno čakalo. To vam je bila gneča, kamor je padla pomaranča! Vsi so se zakadili na tisti kraj. Skoro sami ljubljanski postopači so bili vmes. Jaz bi bil tudi rad šel pobirat, pa me je bilo sram. Spomnil sem se, kaj ste mi pravili o Antikristu, da bo denar sejal; takrat se bodo prav tako topli zanj, kakor so se ti potepuhi za pomaranče in sladkarije.

Rad bi bil še nekaj časa gledal; a v nunski cerkvi je udarilo štiri. Hitel sem v Šenklašč. Cerkev je bila polna ljudij; sveto Rešnje Telo je bilo izpostavljeno na velikem oltarju. Pridiga je bila zeló lepa: kako da se kristijan tudi lahko veseli, pa da naj se veseli v Gospodu, ne pa pregrešno. Po pridigi so bile še litanije.

Tako so minile te pustne počitnice. Jutri začnemo drugo polletje. Prav težko že čakam šole; najprijetnejše je v šoli. Sedaj se hočem le še bolj poprijeti učenja, prav kakor so mi rekli gospod razrednik: „Ivan, le naprej!“ Z Bogom, ljubi oče, mati! (Dalje.)

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

Obri so še v osmem stoletju hudo nadlegovali Slovence, tako da je slovenski knez Borut prosil pomoči proti njim bavarskega vojvodo Tasila II. Ta je Slovincem pomagal, za plačilo pa so ga morali priznati za svojega vrhovnega gospodarja. Ko je hotel pozneje Valjhun razširiti krščanstvo med Slovenci, vzdignila se je močna stranka proti njemu. Valjhun pokliče zopet Bavarce na pomoč, premaga nasprotnike, a pripravi tudi pot končnemu podjarmljenju

Slovencev pod bavarsko oblast. Ko je moral Bavarec Tasilo priznati Karola Velikega za svojega vrhovnega gospodarja, prišli so Slovenci pod frankovsko oblast l. 800. Slovenska samostalnost je jenjala, začela pa se je dôba ptujega gospodarstva, fevdne ustave in poptujčevanja. Po fevdni upravi, katero so uvêdli Franki tudi med Slovenci, smel je kralj slobodno razpolagati s podjarmljeno zemljo in jo podeljevati, komur je hotel. Po tej svoji pravici in

oblasti so darovali nemški kralji premnogo zemljišč ne le nemškimi plemičem, temveč tudi nemškim samostanom in škofijskim cerkvam. Ti gospodarji so pošiljali med Slovence svoje oskrbnike, pisarje in davkarje, čestokrat tudi nemške naselnike, zlasti ako je bila darovana zemlja še neobdelana. Domači živelj je izginjal torej posebno ob mejah, in slovensko ozemlje se je čimdalje bolj krčilo. Ali tudi v središču naše zemlje so se ptujci naseljevali v večjem številu, in njih potomci še dandanes pričajo o prvotni domovini svojih pradedov.

Tako je naselil oglejski patrijarh Bertold l. 1218. nemške Tirolce ob gornji Bački dolini na Tolminskem; brižinski škofje so preselili l. 1283. nemške Tirolce v Sorico (Zarz) na Gorenjskem, in Ortenburžani so odkazali Nemcem zemljišča na Dolenjskem med l. 1350.—1360. in tako ustanovili naselbino Kočevsko na Kranjskem.

Kočevsko¹⁾ se razteza nekako od Suhe (Langenthon) do obližja Kolpe in od mej dolnjevaške župnije do Majerja pri Črnomlju. Kočevsko šteje okrog 170 selišč z 20.000 prebivalci. Hribato in gozdnato pokrajino režejo štirje gorski grebeni od severozahoda proti jugozahodu.

Od kod so Kočevci? Popolnoma določeno še ni to vprašanje. Poslušajmo, kaj nam pripovedujejo zgodovinarji. Müller l. 1684. meni, da so bili naseljeni Kočevci že za Aleksandra Velikega in da so poslali k njemu odposlanca.

¹⁾ O Kočevju se je že mnogo pisalo nemški in slovenski. Tu navajam nekatere spise: Megiser v koroški kroniki v 1. knjigi, 1. poglavje. — Tomaž Hren nam je ohranil beležko o naselitvi. — Valvasor v „Ehres des Herzogthums Krain“. — K. Zeus: Die Deutschen und die Nachbarstämme. München 1837 (str. 454, 589, 614) in po njem dr. Joh. Weiss v Byzantinische Geschichte (II, 48 seq.). — Richter, Rudež: Das Herzogthum Gottschee l. 1823. v J. M. Schottky's: „Vorzeit und Gegenwart“ 1. B. — Ullepič in dr. V. Klun v „Mittheilungen“. — Elze: Gotschee und die Gotscheer v III. zvezku Kranjskega muz. društva. — A. Dimitz: Geschichte Krains, 241. — Schröer: Ein Ausflug nach Gottschee. — Weitere Mittheilungen über die Mundart von Gottschee. 1868 in 1870. Sitzungsber. der phil. Cl. der k. Akad. 60. B, 65. B. — Dr. K. Lechner: Die Gothen in der Gottschee v „Aus allen Welttheilen“ 1883. Dec. — Dr. Mupperg: Nach Gottschee, der Vandalen-Ansiedelung und zur Adria (Nr. 72—79 des Journals: Das Museum, Beiblatt der „Neuen Frankfurter Presse“ 1879). Das bedrohte Land Gottschee („Im neuen Reich“ 1880, 1. Bd.) — Jos. Obergföll: Ueber die Herkunft der Gottscheer, K. 1888, 1—24 str. Gottscheer Ortsnamen, K. 1890. str. 10—19. Gottscheer Familiennamen 1882, 21 str. — Peter Wolsegger: Zur Geschichte der Stadt Gottschee bis zum Jahre 1493. D. Kalender für Krain 1889. — Janez Parapat: Kočevje. Letopis M. Sl. 1874. Slovenščina v kočevskem narečju. Vestnik II., 1874. O starološki fari. „Danica“ 1874. — Dav. Terstenjak: Kdaj so se Kočevci na Kranjskem naselili. „Zora“ 1876. — S. Rutar: V sporazumljenje str. 309

Lacij je mislil, da so Kočevci Suevi ali Goti. Oporeka mu Schönleben, da se Suevi ali Goti nikakor ne bi ohranili, ko se je vendar povsodi v deželi menjavalo prebivalstvo. Megiser meni, da so ostanek Senoncev, katerih ne smatra za Galce ampak za Švabe. Valvasor jih ima za Gote, isto menita dr. Lechner in Menzel. G. Zeus misli, da so ostanek starih Vandalov, ki so ostali v Panoniji, ko je vodil Godegisil svoj narod čez Reno in kaže na Guduscane, ki so po Einhardu (ad annum 818) stanovali ob Kolpi. Dr. Mupperg je istega mnenja. Elze jih ima za najstarejšo nemško naselbino, vendar se opira tudi na Hrenov zapisnik, ki se pri Valvasorju glasi¹⁾: Carolus IV. Imperator, Rex Bohemiae, devictis Franconibus et Thuringis, ad petitionem Friderici, Comitis ab Ortenburg, dedit ei trecentos viros cum conjugibus et liberis, in servitute; qui alias debebant puniri propter rebellionem. Quos transmisit ad silvas, ubi nunc Gottsevia est. Qui processu temporis, excisis arboribus, septem Ecclesias parochiales erexerunt.

Leta 1867. je prišel prof. Schröer z Dunaja na Kočevsko. Preiskaval je zgodovino in kočevski jezik. Ta učenjak sodi, da so Kočevci pomešani iz bavarsko-avstrijskih Nemcev in s primesmi Frankov in Švabov. Takrat je obelodanil J. Zahn v Gradcu neko listino, ki je najstarejši spominik kočevske zgodovine. Pisal je to listino oglejski patrijarh Ludovik della Torre dné 1. vel. travna l. 1363. To važno pismo se glasi²⁾: Nos Ludouicus dei gratia sanctae sedis

do 311. „Zora“ 1876. — Lavoslav Gorenjec: Kočevske vraže. „Besednik“ 1871, str. 21. Kako Kočevci snubijo in ženitujejo. „Kres“ VI., str. 179. — Mnogo spisov v „Mittheilungen der Deutschen aus Gottschee“ od l. 1891.—1893.

¹⁾ Ko je bil cesar Karol IV., kralj češki, premagal Franke in Turinge, dal je na prošnjo Friderika, grofa Ortenburškega, njemu v sužnjost 300 mož z ženami in otroki, ki bi bili morali biti kaznovani zaradi upora. Te je poslal v gozde, kjer je sedaj Kočevje. Ti so polagoma izsekali drevje in postavili sedem župnih cerkvâ.

²⁾ Mi Ludovik, po božji milosti patrijarh sv. oglejskega sedeža, hočemo, naj bo v večem spomin, kar smo zvedeli, da so se v okraju župne cerkve sv. Štefana v Ribnici naše oglejske škofije, in v njeni župniji, v nekaterih logih ali gozdih, ki so bili nenaseljeni in neobdelani, napravila mnoga bivališča za ljudi, in so se taki logi ali gozdi pripravili za poljedelstvo in se je sešla ne majhna množica ljudstva. V teh krajih so tamošnji prebivalci v čast božjo in častite Device Matere in v tolažbo tega ljudstva in naslednikov in v povzdigo pobožnosti sezidali na novo nekatere cerkve, namreč v Kočevju, Poljanah, Kostelu, Osilnici in Gotenicah... kakor je dovolil naš preljubi sin v Kristusu, slavni grof Oton Ortenburški, na čegar posestvu so omenjena zemljišča. Mi dovoljujemo imenovanemu grofu in njegovim naslednikom v imenu svojem in svojih naslednikov, da smejo postavljati v rečenih cerkvah sposobne duhovnike. Določujemo, da imajo grof in njegovi nasledniki pravico te duhovnike predlagati; potrditi pa za te cerkve, namreč Kočevje, Poljane, Kostel, Osilnico in Gotenice, ima pra-

Aquilegensis patriarcha ad memoriam aeternam esse volumus quod ad nostram deducta notitiam, quod in quibusdam nemoribus seu siluis infra confines curatae ecclesiae sancti Stephani in Reiffniz nostrae aquilegensis dioecesis, et in eius cura seu parochia, quae inhabitabiles erant et incultae, multae hominum habitationes factae sint et nemora huiusmodi ac silvae ad agriculturam reducta et non modici populi congregatio ad habitandum conuenit in quibus quidem locis per habitantes ibidem, ad honorem dei, et gloriosae virginis matris et ad consolationem dicti populi et subsequens atque deuotionis augmentum, de novo quaedam ecclesiae constructae sunt videlicet in Gotsche, Pölan, Costel, Ossiwniz, et Goteniz . . . consentiente et concedente filio nostro in Christo carissimo spectabili comite domino Ottone de Ortenburg, in cuius dominio et iurisdictione territoria esse et consistere huiusmodi dinoscuntur. Nos . . . supra dicto comiti eiusque haeredibus concedimus nostro et successorum patriarcharum nomine instituendi et ordinandi in dictis ecclesiis sacerdotes ydoneos per quos . . . Quorum sacerdotum praesentationem ad dictos comitem suosque haeredes . . . spectare decreuimus et uolumus et ipsorum confirmationem in ecclesiis praedictis videlicet Gotsche, Pölan, Costel, Ossiwniz et Goteniz ad plebanum seu rectorem in Reiffniz . . . In quorum omnium testimonium praesentes fieri iussimus nostri sigilli appensione muniri, Datae in castro nostro Utini prima die mensis Maii sub anno dominicae nativitatis millesimo trecentesimo, sexagesimo tertio, indictione prima.

Ta listina torej trdi, da je bil svet, kjer je sedaj Kočevsko, neobdelan, da se je razširjal gozd z močvirjem, da so prišli ptujci, ki so se ondi naselili in obdelali svet. Sezidali so tudi pet cerkvâ, za katere je smel grof Oton Ortenburški in njegovi nasledniki župnika predlagati, župnik ribniški pa potrditi.

Iz te listine posnemamo, da je bil nekdanj sedanji kočevski svet pust in prazen, da so se pred l. 1363. priselili ptujci. Ali je stvar dognana? Ne! Preiskave učé, da je bil svet deloma že prej naseljen, in da so bile v oni dôbi že ondi cerkve ali tudi župnije. Okolica je bila dobro naseljena, zakaj Ribnica na zahodni in Črnomelj na vshodni strani sta bili stari župniji (l. 1221.). Že leta 1339. se omenja kapela sv. Jerneja v Mooswaldu. Patrijarh Bertrand dovoljuje ortenburškemu grofu ustanoviti pri tej kapeli kapelana in graditi pokopališče okolu kapele, katero je grof na svoje stroške napravil na čast sv. Jerneju, ker prebivalci sicer težko

vico župnik Ribniški . . . V pričevanje vsega tega smo dali napraviti to pismo in je potrdili s svojim pečatom. Dano na našem gradu v Vidmu dné 1. vel. travna l. 1363.

prihajajo k službi božji. Tu se ne imenuje Kočevje, vendar se skoro dvomiti ne dá, da je ta kapela ista kakor cerkev sv. Jerneja, katero omenja poznejša zgodovina.

Da je bila pokrajina že prej naseljena, spričujejo tudi krajevna imena, kakor Windischdorf, katero so Nemci začeli tako imenovati vsled prejšnjih slovenskih domačinov. Isto dokazujejo slovenska krajevna imena, katera so si Kočevci od že naseljenih Slovencev izposodili: Göteniz = Kotnica, Morobiz = Borovec, Rieg = Reka, Malgern = Mala Gora, Tappelwerch = Topli Vrh, Skrill = Škrilj, Pöllandl = Poljanica, Präse, Presulen, Wretzen, Brezje, Friesach = Brezje in podobno, Gaber, Drandul = Travní dol, Mrauen = Morava, Töplizel = toplica, Bistriza = bistrica, Unterlag, Altag = Spodnji Log, Stari Log, Lahina, Gatschen = Gače, Grintowitz = Grintovec, Kletsch = Kleč, Seč, Rodine, Pogorelc, Plesch (pleša), Kotschen = Koče, Blaschoviz, Komutzen = Komolc, Ribnik, Gradez, Ressen (resa), Suchen. Poleg teh se jih nahaja še nekaj, o katerih ne moremo določnega povedati; nekatera imena so tudi sestavljena iz slovenskega in nemškega: Alt-, Neutabor, Ober-, Nieder-, Neuloschin (izgovarja se Ložín), Prölibel-Preârigel, Tschermoschnitz (Valvasor: Zermoschnitz) je sestavljena beseda iz Zer (zur) in Mošnjje ali Mošnjice. Ljudstvo kočevsko še sedaj govori „dei Mosche“ ali „Moschnitze“ = die Mosche.¹⁾ Kuntschen je menda Konec. Nahajajo se pa tudi nemška in slovenska imena istih vasij: Kerndorf = Mlaka, Krapfenfeld (iz Kropffeld) = Dolga vas, Ebenthal = Polom, Tiefenreuter = Trnovec, Tiefenthal = Vrbovec, Hinterberg = Novi lazi, Stockendorf = Planina, Nesselthal = Koprivnik, Buchel = Hrib, Mitterdorf = Stara Cerkev. Le nekateri vasi nimajo slovenskih imen, zlasti v kočevski, mozeljski in koprivniški župniji: Lienfeld, Klindorf, Schalkendorf, Zwischlern, Mösel, Reinthal, Otterbach, Kammersdorf, Reichenau itd.

Oglejmo si imenovano listino podrobneje. Vsi v listini imenovani kraji imajo slovensko lice in so deloma na slovenskih tleh. Dalje je znano, da je stala v Starem Trgu pri Poljanah cerkev že l. 1248. in da se l. 1326. omenjata duhovnik in cerkev. V Gotenici do l. 1786. sploh ni bilo duhovnika, župnija je šele od l. 1845., pač pa je bil že l. 1377. neki Zink župnik na Reki (Rieg). Osilnica je bila takrat menda ekspozitura, šele l. 1509. je postala župnija. Kostel je bržkone Fara pri Kostêlu, kjer je l. 1383. župnikoval Heinzlinus curatus.

¹⁾ S tem pade razlaga p. Ladislava Hrovata v „Dom in svet“-u l. 1892., str. 563, kjer izvaja naš jezikoslovec Tschermoschnitz iz Čer + mož + n + ice = Felsenbewohner.

Iz tega sklepamo, da so v listini l. 1363. našta imena le pokrajinska in da Poljane ne znamenujejo St. Trga pri Poljanah, ampak kako drugo cerkev, in Gotenica Kočevsko Reko (Rieg). Bile so pa takrat zidane tudi druge cerkve, kakor Koprivnik, ki je bil l. 1400. že župnija, Mozelj od l. 1509. župnija, Stari Log je postal l. 1509. vikarijat in župnija šele l. 1783. Stara mora biti tudi Stara Cerkev, ker je imela to ime že pred več ko dvesto leti.

Od kod so prišli Kočevci? Kako razlagamo njih ime?

Kakor smo že spoznali, ni kaj lahko odgovoriti zanesljivo na to vprašanje.

Mislím, da se najmanj motimo, če pravimo, da so Kočevci koroški priseljenci, pomešani z betvijo Frankov in Švabov. Grof Ortenburški je namreč imel posestva tudi na Koroškem; lahko je torej poslal v zapuščene svoje gozde nekoliko koroških svojih tlačanov. Bil je vrhu tega tudi zet Margarete rojene Teck in Hohenlohe. Nje rodovina je imela obširne posesti na Švabskem in Frankovskem, zato je kaj lahko dobil od ondu naselnikov, bodisi da so bili kaznovani uporniki, bodisi, da ne, zakaj Hrenov zapisek ne more biti iz trte zvit.

Da utegnejo biti Kočevci res večinoma potomci koroških Nemcev (ki so itak bavarskega rodú), dokazuje njih jezik in mnogo krajevnih imen, ki se popolnoma skladajo. Na Koroškem nahajamo: Schwarzenbach, Krapfeld, Winkel, Ebenthal, Mooswald, Reichenau, Rain, Feuerberg, Friesach, isto tudi na Kočevskem. Na Koroškem je Tiffen, Kötschach, Dornbach, Gatschach, Maglern, Hornburg, Gräuth, Liemberg; na Kočevskem Tiefenthal, Tiefenreuther, Kotschen, Dürnbach, Gatschen, Malgern, Hornberg, Gereuth, Lienfeld. Ta čudovita enakost in sorodnost se kaže tudi pri priimkih: Braun, Thaler, Lobisser, Bachmaier, Schober, Scherzer, Staudacher, Lobe, Sturm, Weiss, Schneider, Wolf, Weber, Lachner, Knaus.

Ti naseljenci so torej prišli na Kranjsko do Ribnice, od tod so se nekateri pomikali bolj južno do Reke, Gotenice in Borovca, drugi proti Stari Cerkvi, Kočevju, Mozelju, Koprivniku in Nemški Loki, proti severu pa proti Staremu Logu in Čermošnjicam.

Kaj pa ime Kočevje? Razlág je silno mnogo. Naj navêdem tu le nekatere. Valvasor izvaja Gottschee iz Gut-See (dobro jezero), ker je v Rinži mnogo rib, ali pa iz Gotische, misleč, da so Kočevci potomci Gotov. Schönleben méni, da je ime od tod, ker so klicali naseljenci pri težavnem delu in trebljenju gozdov: Gott Segen, kar se izgovarja kočevski Gottzegen. Šumi razlaga Kočevje iz Goščevje. Nekateri mislijo, na

Koth-See ali pa prächtiger See (staronemški cot, kot = göttlich, trefflich). Trstenjak izpeljuje Kočevje od korenike koč = jumenta cingere, anschirren. V ruščini je kočevat = ein Nomadenleben führen, torej Kočevarji = ljudje, ki so kočevali, ki so s svojo družino in živino hodili od kraja do kraja. Toda ko bi bili tudi izvajali „Kočevarji“ od „kočevati“, ne moremo isto storiti s „Kočevjem“. Vsak jezičar pa priznava, da je Romulus iz Roma in ne, kakor trdi pripovedka narobe. Novejši razlagalci izvajajo ime od „koča“, in skupnega imena „kóčevje“, iz česar je potem nastalo Kočévar, ne brez vpliva Gottschéer. Sklepati se dá torej, da je Kočevje staro, že preje znano krajinsko ime, ki se je prijelo tudi naseljencev in potem nadélo posebno njih središču sedanjemu kočevskemu mestu¹⁾, ki se pa v starih listinah imenuje vedno „unser markht in der Kotsche“, dokaz, da je „Kotsche“ pokrajinsko ime.

Tudi začetek zgodovine kočevskega mesta je temen. Naseljenci so pričeli drevje sekati, celino okopavati, gozdove redčiti in močvirja sušiti. Skrbeli so pa tudi za dušno blaginjo in pričeli zidati cerkve. Okrog cerkve sv. Jerneja, ki je stala ondi, kjer stoji sedaj pokopališče, zbralo se je mnogo koč, tako, da se že l. 1377. naselbina imenuje trg. Tudi cerkev je dobila novih dohodkov. Dné 28. vinotoka l. 1386. (1393?) je utemeljila grofinja Neža, hči l. 1335. umrlega Albrehta II. Ortenburškega, dohodke novi cerkvi sv. Jerneja, katere sta izplačevala vsako leto njen brat Albreht, škof tridenški, in Friderik. V pismu leta 1377. je oporočil Friderik Ortenburški, ako umrje brez potomcev, vsa posestva stricu Albrehtu, škofu tridenškemu, in po njegovi smrti ujcu grofu celjskemu Hermanu I., njegovemu sinu Hermanu II. in bratrancu Viljemu. To se je tudi zgodilo. L. 1420. je umrl Friderik Ortenburški, zadnji moški potomec te slavne rodovine. Pravijo, da ga je zastrupila njegova žena Marjeta. Posestva je po njem podedoval Herman II., celjski grof. Njegov zet, cesar Sigmund, mu potrdi 28. sveč. l. 1420. v Vratislavi nasledstvo ortenburške in sternberške grofije in patrijarh Ludovik mu v Celju v fevd izroči vse nekdanje ortenburško-oglejske fevde, med drugimi tudi castrum Ortnege cum Kotsche. Celjani so si s to dedščino jako utrdili svojo moč na Kranjskem. Dobili so samo v tej deželi gradove Wallenburg (Lipniški grad) pri Radoljici, Gorenji in Dolenji Kamen pri Bégunjah na Gorenjskem, Ortnege, Cobelsberg, Kostel, Altenburg, Kravjek itd. in še pet trgov: Radoljico, Ribnico, Poljane, Lož in Kočevje z dotičnimi gradovi.

(Dalje.)

¹⁾ Šumi je v zasebnem pismu zatrjeval, da se nahaja ime Kočevje v neki listini l. 1247.

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Dalje.)

Herman II. je imel tri nam znane sinove. Ludovik je umrl okoli leta 1414., Herman je padel s konja in se ubil v najlepši dōbi okoli l. 1426. Ostal je le Friderik, kateremu je bil oče l. 1421. odločil v stolnico Krško in mu izročil Samobor, Kostanjevico, Novo mesto in podegovana ortenburška posestva na Dolenjskem, torej tudi Kočevje. Med l. 1422.—1425. je sezidal Friderik grad nad Kočevjem, po njem imenovani Friderikstein. Poročen¹⁾ je bil s Frankopansko-Krško-Modruško grofinjo Elizabeto, katero je zaradi ljubezni do lepe Veronike Deseniške, hčere ubogega hrvaškega plemiča, zadušil v postelji, kakor trdita celjska kronika in Enej Silvij. Pokopali so jo v celjskem samostanu. Ko se je tri leta pozneje Friderik poročil z Veroniko Deseniško, bil je sum še večji. Ta sum je navdal očeta Hermana s strašno jezo do Veronike. Začel jo je preganjati, češ, da je nejednakega rodú s Friderikom, dasi ni bilo tedaj nič nenavadnega, da bi kak grof vzel plemičko, toda Hermanu se je vendar prenizka zdela, vrhu tega jo je sin vzel, ne da bi očeta vprašal za svēt. Friderik sam se je očetu in cesarju Sigismundu jako zameril s tem svojim korakom. Cesar Sigismund, njegov svak, ga pokliče na Ogersko in ga ujetega pošlje k očetu. Ta ga dá zvezati in v zaprtem vozu odpeljati na Ostrovico in zapreti v stolp. Pozneje ga odpeljejo proti Celju v grad, kjer ga je stražil vitez Jošt Helffenberg. Tu je moral odstopiti vse gradove, tudi Friderikstein, ki ga je šele sezidal. Oče je dal ta grad razrušiti. Veronika je bežala kot plaha žival in se skrivala po gozdih. Spremljevale so jo samo nekatere komornice. Pripoveduje se, da se je nekaj časa mudila v selu Kunčen v starološki župniji. Zidovje te hiše, ki je pred kratkim pogorela, stoji še in je kamenito. Herman II. je razposlal na vse strani ogleduhe. Prijatelji so ji svetovali, naj se skrije v neki stolp pri Ptuju, kjer so nesrečnico zasledili. Herman jo je dal odpeljati na Ostrovico in zapreti. Tu je dolgo stradala. Od todi so jo poklicali pred sodišče. Herman jo je tožil, da mu je sina očarala in da je hotela zastrupiti njega samega. Dokazati ji niso mogli ničesar.

¹⁾ Gledé na naslednje črtice iz zgodovine celjskih grofov omenjamo, da so bile poprej spisane, nego je naš list objavil popolno zgodovino celjskih grofov v lanskem letniku.

Uredn.

Dovolili so ji zagovornika, ki jo je dobro zagovarjal. Ker je Herman ni mogel ugonobiti s sodbo, hotel jo je končati drugače. Poslal jo je na Ostrovico, da bi ondi umrla gladú. Ker se pa to ni tako naglo zgodilo, kakor je želel, odposlal je dva viteza, ki sta jo utopila v kopeki pod Ostrovico. Pokopali so jo v Braslovčah. Friderik je zbolel žalosti. Oče ga nato oprosti in mu dá vse prejšnje gradove v oblast. S spremstvom se napoti v Radoljico, kjer ostane nekaj let. L. 1447. odrine proti Rimu neki po odvezo, ker je umoril svojo prvo ženo. Na poti ga ujame mejni grof Ferarski, goriški grof Henrik ga pa odkupi. Popravlil je nekaj gradov, zlasti Friderikstein ok. l. 1428., in prepeljal Veronikino truplo v kartuzijanski samostan v Jurkloštru. Enej Silvij pripoveduje, da je potem živel razuzdano do sive starosti. Ko mu je očital prijatelj grešno življenje in ga spomnil smrti, odgovoril mu je: Že izdavna sem mislil na smrt in si napravil sam nagrobnico:

Haec mihi porta ad inferos est,
Scio, quae reliqui: abundavi rebus omnibus:
Ex quibus nihil mecum fero, nisi quod bibi
Atque edi, quodque inexhausta
Cupiditas exhaustit.

Valvasor dobro pripominja, da bi se ta nagrobnica bolj pristojala psu ali, kakor je Aristotel o Sardanapalovi nagrobnici sodil, — volu. Vrnimo se nazaj k Hermanu II. Le-ta je umrl l. 1435. pri svojem cesarskem zetu v Požunu. Friderik II. je bil torej neomejeni gospodar obširne celjske grofije. Slavo njegove hiše je povzdignil cesar Sigismund, ko je poknežil njega in njegovega sina Ulrika in vse potomce v sijajnem zboru v Pragi leta 1435. Temu se je ustavil vojvoda Friderik, poznejši nemški cesar, češ, da mora on privoliti, ker imajo Celjani posestva v njegovih dednih deželah. Iz tega so nastali dolgi prepiri in naposled vojska, v kateri je Kranjska mnogo trpela. Prepri se je končal s pogodbo leta 1443., vsled katere sta ostala Celjana kneza in obljubila Habsburžanom nasledstvo, ako njiju rod izmrje, kakor je že Herman II. obljubil leta 1433. Dné 9. rožnika l. 1454. je umrl Friderik II., čegar imé je nosil grad nad Kočevjem. Še v 17. veku so v njem prebivali. Bil je močno zavetje kristijanom v turških bojih. Neverniki se ni nikdar lotil na strmem skalovju stoječega gradú. Valvasor pri-

poveduje, da je silil oskrbnik na praznik svetega Hermagora in Fortunata (takrat še zapovedan) l. 1672. nekega zidarja, naj ta dan dela. Ko potlej pogleda skozi okno, zadene ga strela za kazen. L. 1791. so prenesli z gradú oltar in zvon v mesto, kjer so si bili sezidali Turjačani že poprej novo veliko grajščino.

Že v tem času je bilo Kočevsko razdeljeno v tri dele: v gorenji, dolnji in reški urad. Podložniki gorenjega in dolnjega urada so morali voziti žito grajščakom v Trst, na Vinico in Reko. V urbariju l. 1574. se tudi bere, da so imeli reški (Rieg) podložniki iz davna pravico pravde reševati. To mesto se glasi: „Župani (Suppleute) v reškem uradu imajo deželno sodstvo (Landrecht), katero se vrši vsako leto nekaj dnij po sv. Martinu, in sicer še dvakrat na leto ob ugodnem času.“ Župani so sodili v onih pravadah, kjer se je šlo za dedščine in pogodbe podložnikov.

Ulrik II. je zavladal po smrti svojega očeta v ogromni knežiji. Bil je brezobziren, predrzen in pohoten. Zaplel se je v mnoge nevarne načrte, dokler ga ni Hunijadova stranka zavratno napala in posekala l. 1456. v Belemgradu. Z Ulrikom je umrl zadnji Celján, in nastalo je vprašanje, kdo je dedič. Da so se marsikateremu velikašu sline cedile po teh ogromnih posestvih, vidimo iz tega, da se je 24 knezov in grofov potegovalo zanje, med njimi tudi Ladislav in cesar Friderik III. Cesar se je skliceval na pogodbi iz l. 1433. in 1443., vsled katerih pripade imetje Celjanov v nemškem cesarstvu Habsburžanom. Ladislav se je poganjal kot najbližji sorodnik za vsa posestva. L. 1457. so razsodniki v Gradcu prisodili cesarju celjsko zapuščino. Mirú pa ni bilo, dokler ni cesar z obljubami, darili in z drugimi sredstvi, posebno z zastavljenimi gradovi pridobil grofov záse. Pravda je bila končana, ko je cesar Jana Vitovca, celjskega voja, povzdignil v grofa Zagorskega in bana Hrvaškega, ko je Ladislav isto leto umrl, in ko je cesar Ulrikovi vdovi obljubil letnih 2000 gld.

L. 1457. so se poklonili Ribničanje prostovoljno cesarju. Za Kočevce ne vemo nič trdnega; res pa je, da so od te dôbe bili ti sosedje vedno ločeni. Isto leto je menda cesar že zastavil Kočevje, zakaj l. 1466. je imel celjski vicedom, Laški župnik Friderik Absprecher med drugimi v najemu urade Gorenje, Dolenje Kočevsko in reški urad.

V tej dôbi so se naselili Turki v Evropo. L. 1453. je padel Carigrad. Kmalu potem je pridrl ta sovrag krščanskega imena na Kranjsko. Že l. 1469. je udril Baj-beg na Kranjsko in odposlal oddelek svojih čet v Kočevje, katero je požgal s sosodnimi vasmí, pomoril ljudi ali jih odpeljal. Da bi si ljudje pomagali proti podob-

nim upadom, preselili so se od dotedanjih bivališč na levem bregu Rinže, kjer je sedaj pokopališče, na desno obrežje Rinže, ki je s svojim ovinkom delala varno zavetje. Nekoliko so pa še prekopali, da je bilo dovolj utrjeno. Za zid jim je poslal Viljem Turjaški 175 gld. podpore, in kranjski vicedom Jurij Rajnar 1470. l. 200 mark vinarjev. L. 1471. je v Gradcu petek po veliki noči Friderik III. kočevskemu trgu podelil mestne pravice, kakoršne je imelo Novo mesto. Te pravice so: meščanje smejo voliti sodnika in svetovalce, smejo imeti lastno sodišče, imajo pravico trgovati in kupčevati, imajo prosto cestnino in ribištvo, pašo in drva in zastopnika v deželnem zboru. Dovolil jim je štiri sejme in sicer na kvatrnó nedeljo v postu, na praznik sv. Filipa in Jakopa, sv. Jerneja in sv. Andreja; premestil je tudi dva sejma, ki sta bila preje pri cerkvi sv. Rešnjega Telesa. Poklonil jim je ličen mestni grb: na višnjevem ščitu je s plotom pregrajena hiša, pred vrati stoji sv. Jernej, v desnici ima odprto knjigo, z levo pa drži širok nož. Meščanje so dobili tudi nov pečat s svetim Jernejem pred hišo in z besedami: Sigillum civitatis in Kotschew 1471. Ta pečat je srebrn. Mestna barva je belo-modra. Novi meščani so si volili sodnika in utrjevali mesto.

Turki so vedno pritiskali. Od l. 1469—1491 so bili na Kranjskem nič manj nego 22 krat. Težko so torej meščanje zmagovali bremena, zlasti so zaostajali davki. To cesarju ni bilo všeč. L. 1478 piše iz Gradca jako osorno sodniku in svetovalcem: „Ljubi zvesti! Večkrat smo vam že pisali in ukazali, da plačate dolžne letošnje davke v znesku 1700 gld. zvestemu našemu kapitanu v Trstu. Toda imenovani kapitan poroča, da mu doslej ne samo niste nič plačali, ampak da ste celó zasramovali naše pismo in smešili, kar nam ni prav nič všeč. Zatorej vam priporočamo stvar in terjamo, da nemudoma pošljete dolg imenovanemu Ravbarju. Ako tega ne storite in se bodeite posmehovali našemu pismu, treba vam bo sodišče v Kočevju odvzeti in drugemu podeliti, ki bo v vašo škodo skrbel, da se omenjenemu Ravbarju poplača zaostali dolg.“ Sodnik dolga ni izplačal, zato je bil odstavljen in neki Piers je za letnih 32 ogerskih zlatov prevzel vodstvo. Davki so tedaj redno dohajali, vsaj pritožbe so umolknile. Cesar je vso stvar kmalu pozabil in skrbel kakor preje za mesto. Ko se je namreč l. 1478. Janez Frankopan bližal mestu, ukazal je cesar brzo kranjskemu vicedomu Gasparju Hawspeku, naj pošlje potrebnega streliva za mestno obrambo.

Turki niso prizanesli novemu mestu. Z l. 1471., ko se je pridrvil Izak paša s 15.000 možmi pri Vinici na Kranjsko, videli so Kočevci neljubega gosta. Koliko je Kočevcem ško-

doval, ne vemo, zadostuj, če omenjamo, da je pogorelo tedaj na Kranjskem 40 cerkvá, 5 trgov in 200 vasij. L. 1476. so se vrnilo Turki na svoji poti ob Kočevju domov. Dne 26. kimovca istega leta je drl oddelek turških vpadnikov mimo Kočevja čez Ribnico na Notranjsko in se vrnil šele v listopadu. L. 1480. je bil nov napad. Najhujšim napadom pa prištevamo naval iz l. 1491. Ne-

in krog njega zid, pozneje mesto stolpa tudi cerkev. Načeloval je taborom župnik ali kak plemič, mladi junaki pa so se borili. Taki tabori so bili na Kočevskem Friderikstein, Stari Log, Mozelj, Koprivnik, Borovec, Gotenica in Osilnica. V to dōbo spadajo tudi turški kresovi. Na Kočevskem so se pričeli na Spahi, širili so se pa čez Zdihovo, Friderikstein, sveto Ano pri Ribnici itd. proti Ljubljani.

L. 1492. ukaže cesar vsem okoličanom na dve milj, naj gredó meščanom pomagat s krampi, motikami, lopatami in sekirami, češ, da dežela in ljudje ne bodo škode trpeli in da bodo imeli v sili vsaj kako zavetje; kdor pa ne pride, bode zarubljen. Omenjenega leta je radi velike izgube dovolil cesar Kočevcem, da smejo z živino, s platnom in z drugimi izdelki kupčevati po Hrvaškem in drugodi. To pravico sta jim potrdila l. 1571. nadvojvoda Karol in l. 1596. Ferdinand II.

Mesto je takrat živelo najbolj ob kupčiji, zakaj obrt se ni bil v njem nikdar razcvel. Cesta je vodila od Vinice čez Stari trg pri Poljanah, Knežjo Lipo, Katzendorf, Zwischlern v Kočevje in dalje čez Ribnico v Trst; od Kostéla se je pa šlo čez Črni Potok k mestu. Prva cesta je bila zelo znana; po drugi so najbrže tovorili samó sol. Da je bil promet živahen, potrjujejo pritožbe trgovcev pri cesarju, češ, da je ta cesta odklonila trgovino iz Ljubljane v Kočevje, zato je ukazal leta 1496. cesar to cesto zapreti.

Mnogo sveta je bilo takrat neobdelanega. Polje je rodilo pšenico in proso. Svet je bil skalovit in malo ploden. Pridni ljudje so se živili tudi s prejo in drvarjenjem. Opomoči si mesto vendar ni moglo posebno, ker so se turški napadi vrstili prepogostoma. Na Kranjskem so bili ti gostje leta 1493., 1497. in 1511. Tej nadlogi so sledile druge: potresi, lakota in kuga. L. 1493. je bila huda lakota

v ribniškem okraju, drugo leto črvi, leta 1503. zopet lakota po vsej deželi, da kmetje niso mogli desetine plačati. Leta 1504. je bila zima mila, pomlad pa mrzla, ki je ugonobila setev. L. 1510. je bila kuga in slaba letina. L. 1511. pa je bil tak potres, da so se porušili mnogi gradovi in mnoga mesta. Potresu sta sledili lakota in kuga. Dne 15. velikega travna l. 1515. je Kočevje pogorelo do tal. (Dalje.)

Ženin in nevesta s Krka.

nadoma je prihrumel Turek 29. kimovca v Metliko, drl skozi Novo mesto in namerjal iti proti Celju. Sava in Krka sta bili pa narasli in mu branili prehod. Zató se je obrnil proti Suhi Krajini, Ribnici in Kočevju, požigajoč, ljudi loveč in s seboj goneč. Vsa okrajina je bila puščava. Žetev je bila končana, naposled je vse uničil požar. V tisti žalostni dōbi so nastali tabori. Zidali so v vasi na varnem kraju stolp

Vprašal je še marsikaj stari sodnik, potem pa je poklical pričo Norberta V—za.

„Ali je govorila gospica Ana V—k čisto resnico?“

„Da“, odgovoril je blede Norbert.

„Zakaj ji niste izpolnili obljube, da se poročite z njo?“

„Ker sem bil brez službe.“

„A zakaj ne pozneje, ko ste jo dobili?“

„Nisem je — ljubil več.“

„Sedaj ljubite pa seveda gospico Brigito K.? Ha, ha! — Veste gospodine, kakšno ime za služijo ljudje vaše baže? — Lopov! — Hvala!“

Zadnja priča je bila Brigita K., ki je le potrdila, kar sta izpovedala Ana in V—z.

Po sodnikovi izjavi govoril je vnovič državni pravdnik; za njim pa mladi zagovornik, ki je pobijajoč pravdnikove argumente dokazoval, da bi morala po pravici zatoženka in priča Norbert V—z menjati svoja prostora, ker pravcati hudodelec, pravcati ropar in ubijalec je gospod poslovodja, ki je zastrupil čednostno življenje poštene in sedaj vsega usmiljenja vredne Ane, kateri ni ugrabil le časti, nego i zdravje in ves imetek. Njega, pričo, bi trebalo za svarilen vzgled vsem enakim lopovom kazniti uprav drakonično. Ano pa priporoča le milosti in usmiljenju porotnikov, saj je njeno doslejšnje življenje brezmadežno, zadnji čin pa le razumljiva osveta vsega oropanega in do duše užaljenega bitja . . .

Sklonjene glave je sedela ves čas nesrečna Ana, tiščaje svoj robec na solzâ polne oči. Bila je tako potrta, da se je jedva zavedala, kaj se vrši.

Ko pa je vstal stari sodnik, da pové obsodbo, vstala je i ona . . . Njena ponosno zravnana postava v črni, žalni obleki je bila navzlic njenemu smrtno bledemu, koščnemu obrazku in krvavo obrobljenim očem nepopisno ganljiva.

Sodnik pa je začel čitati obsodbo „v imenu Njegovega veličanstva . . .“

Prisodili so ji milostno le — — devet mesecev poostrelega zavora in naročili, da plača zahtevano odškodnino 150 goldinarjev gospodu Norbertu V—zu, katere je izdal v bolnici tekom šestih tednov svoje bolezni.

Bridko se je nasmehnila Ana po tej obsodbi, rekla pa ni besede. Vrnila se je molčé v svoj zapor, da ugodi — pravici . . .

In poslej? — Morda bo tožila svojega zapeljivca, da ji povrne dolg 230 goldinarjev. Morda jih bo dobila . . . morda pa tudi ne, saj mu jih ni posodila, nego svojevoljno podarila in — pobotnic takisto nima.

In poslej? — Morda ga bode tudi tožila, da skrbi za njeno dete . . . morda pa tudi ne . . . Preponosna je. — In s čim se bo živila? Bo-li dobila pri svojej onečaščenosti zgodovini kje poštene službe? — Ko pa jo bodo odganjali morda povsod nalik garjevo ovco, ko bo lačna in strgana tavalala po ulicah brez tolažbe, kje li bo našla kdaj pomoči?

Naj bi ji bil tedaj Bog usmiljen ter jo rešil prepada, ob katerem bo tekla njena noga! Naj bi našla pomoči in pravice tam, kjer so zakoni poštenja in pravice drugačni, kakor med izprijenimi zemljani.

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Dalje.)

Za Friderikom III. je zavladal Maksimilijan I. Njegova dôba je za Kočevje najžalostnejša, kar se dá posneti iz uprav kar naštetih nezdod in iz kmetiškega upora. L. 1493. je potrdil mestu vse pravice. Zastavil je na 16 let Friderikstein z mestom vred, gorenji in dolnji urad in Reko, gozdne pravice in nekatere desetine Juriju Thurnu za 11.000 gld. gotovine in 1000 gld., ki jih mora pozidati v teku šestnajstih let. Toda ta Thurn ni bil dober gospodar. Kmete je neusmiljeno odiral.

Zastavniki so bili sicer dolžni ravnati se po urbarijih, a znali so mero povišati, včasih so bili tudi k temu prisiljeni. Cesar se je vojskoval s Francozi in Benečani. Trebalo je dragih vojnih

priprav; kupčija je zastala. Zastavniki so povišali davke in druge naklade. Mnogo zemljišč je bilo izpraznjenih. Podložniki zanemarjenih zemljišč so namreč prosili gospôdo, da bi jim odpisala nekoliko bremena, a ker se jim želja ni izpolnila, šli so v mesta ali k milejši gospôdi. Izpraznjena zemljišča niso nič koristila, in to je zastavnike skrbelo. Dohodki so se jim krčili, vojska je dalje trajala, plačevati je bilo vedno treba, grajščin niso hoteli preveč obremeniti. Kaj jim je bilo storiti? Izžemali so kmeta.

Kar zaori klic: „Stara pravda! Kar je pisano v urbarijih, to radi damo, več pa ne!“

Jurij Thurn je jemal davke od mest, trgov, cerkvá in duhovnikov, sam pa ni nič plačeval.

Prijor v Pletrijah ga je tožil, da mu je tri vasi razdejal in več sto repov odvêl. Ko so nekoč tlačani kočevske grajščine hoteli z ovinkom obiti mitnico pri Kostelu s sedmimi tovari soli, vzeli jim je cesarski mitar konje in tovore, dokler ne plačajo mitnine. Thurn je pa ukazal svojemu oskrbniku Juriju Shersenu, naj mitarja vjame in konje s tovari nazaj pelja. Shersen je zbral pri Osilnici 400—500 kmetov in šel proti Kostelu. Ljudje so zbežali čez Kolpo. Mitar je prosil pomoči deželni zbor. Vlada pa proti Juriju Thurnu ni nič storila; zato so se kmetje sami uprli, napadli grad in ustrelili Thurna z oskrbnikom vred. — Kako se je upor širil, razvijal in kakov je bil konec, znano je od drugodi.

Thurnova vdova Helena, roj. grofica Frankopanska, omožila se je z Gašparjem Herbstom, Loškim (Lož) gospodarjem in celjskim vicedomom. Kot varuha Ane Thurnske sta podaljšala za štiri leta odkup grajščine Friderikstein z mestom in Reškim uradom vred. Imenovana Ana je postala soproga slavnega Janeza Ungnada, znanega slovenskega mecenata v protestantovski dôbi. Leta 1527. sta privolila, da se odlog odkupa zopet podaljša za dve leti. Janez Ungnad je tudi posodil mestu potrebni denar, ko je Ferdinand I. l. 1533. ukazal, naj mesto utrdé, z okopi ogradé in postavijo v vojni stan. Kako dolgo je pa gospodoval, ni znano. Njegov naslednik je bil Frančišek Ursini grof Blagaj, ki je z očetom pred Turki pribežal iz Slavonije na Kranjsko in l. 1547. vsprejel v zastavo Kočevje. V tej dôbi je zopet potrdil mestne pravice nadvojvoda, pozneje cesar Ferdinand I. l. 1564. pa je dovolil, naj bo vsak četrtek tržni dan, ker so blizu sovražnika in ker je bilo mesto vselej zvesto avstrijski hiši.

Nadvojvoda Karol je dovolil meščanom l. 1564. mostnine po jeden vinar za vsako tovarno živino, da bodo lože mestece utrjevali. L. 1575. je privolil, da se sme pobirati cestnina pri „Zwischlern“, zato, ker so se tovarniki izogibali mesta, da ne bi trebalo plačevati mostnine. Dne 12. vel. srp. leta 1596. je zadela mesto silna nesreča. Neka deklica je zanetila strašen ogenj, ki je razdejal skoro vse mesto, cerkev in mestno ozidje, celó zvonovi so se stopili. Ko popravijo mesto za prvo silo, naprosijo nadvojvodo Ferdinanda II., naj jim radi te nesreče odpiše za nekaj let davek in podeli streliva in pušk in dva topiča. Dobili so le malo, vsega skupaj le 200 gld. Še trikrat so prosili, toda vedno s slabim uspehom. L. 1614. je dal Ferdinand II. obmestne meje natanko določiti kar je končalo vse mejne prepire.

Kmalu potem je prišel nov gospodar, namreč Janez Jakob baron Khizel, gospod v Fužinah (Kaltenbrunn) in v Ribnici. Ferdinand II. je

l. 1618. sam podpisal kupno pismo. L. 1624. je Ferdinand II. povzdignil Khizela v grofovski stan. Kočevje je torej bilo grofija. Iste razmere so ostale, ko se je ločila Ribnica od Kočevja. Khizelov pastorek Jurij Jernej je prodal Kočevje grofu Vuku Engelbertu Turjaškemu za 84 tisoč goldinarjev in s pogojem, da prevzame 12 tisoč goldinarjev deželnega dolga in nekaj davkov. Kočevje je torej l. 1641. prišlo v Turjaško last, in še dandanašnji je prvorojenec te rodbine dedič kočevskega fidejkomisa.

Turške vojske, kmetiški upori in protestantovstvo so najvažnejši dogodki v zgodovini slovenskega ljudstva skozi več stoletij. O prvih dveh smo že govorili, vendar nam je še nekaj dostaviti; o luteranstvu pa moramo še posebej obravnavati.

Komu bi bilo neznano, kako hitro se je luteranstvo širilo po Nemškem, kako je pridobivalo privržencev tudi na Slovenskem? Res žalostni časi so prišli nad našo domovino, ki so vrgli meč med stranke, da se je vnel hud boj, ki bi bil mnogo škodoval, da ni Bog poslal na stolico ljubljanskega škofa možá, kateremu se je posrečilo z bok silnega napora, velikega navdušenja in čudovite sposobnosti zadušiti kvarljivi prepir, — Tomaža Hrena Tolike nevarnosti pa ni bilo na Kočevskem. Glavni reformatorji so širili luteranstvo v slovenskem jeziku, v istem so tudi izdajali knjige. Kočevci niso umeli slovenskega jezika in se zato tudi niso ogrevali za novo vero. Ursinova rodbina je bila tudi zvesta katoliški veri in ni vsprejemala predikantov, kar je vplivalo na ljudstvo, da se ni zmenilo zanje. Večinoma so uprav grajščaki zakrivali, da se je tako naglo širila kriva vera, ker so predikante vsprejemali, podpirali in branili celó pred vlado. Nemcem je bilo Kočevje skoro neznano, zato od ondotnih krajev niso prihajali podpihivalci. Vendar so se tudi Kočevci seznanili po nekoliko s krivo vero, saj je bil mašnik Janez Schweiger rojen Kočevjec. Marljivo je širil novo vero, toda le zunaj kočevskih mej, namreč v Črnomlju in od l. 1569. v Ljubljani, kjer je umrl 25. svečana l. 1585. Ta protestantovski propovednik je v slovenskem slovu znan radi dveh pesmij, ki sta izšli v knjigi: „Ta celi Catehismus“, ki je izšel v Wittenbergu l. 1584. Mnogo pohujšanja je napravil kočevski mestni župnik Lenard pl. Zigelfest, ki je popustil katoliško vero in se oklenil nove vere. Odstavljen je pridigoval v svoji hiši „nel luogo de Hozevia“, kakor pravi ovadni list. Nadvojvoda ga ukaže zapreti, a l. 1613. pride sam v Ljubljano pred vicedoma in zastavi svojo imovino, da se prijavi sodišču, kadarkoli ga pokliče, ako ga sedaj izpusté in mu prizanesó ječo. Vlada ni privolila, vicedom pa ga je iz-

pustil, ko je podpisal revérs. Vlada se je zato pritožila, češ, da omenjeni odpadnik v Kočevju pohušuje ljudi in odvrča od prave vere, vice-dom naj ga prime. V Kočevje odposlani sodnik ga ni našel domá. Kaj se je potem z njim zgodilo, ne povedó nam viri. Umril je menda kot katoličan, zakaj l. 1638. je napravil njemu in Jerneju Zigelfestu, ki sta bila oba kočevska župnika, v cerkvi nagrobne napise Janez Albert Erber, doktor bogoslovja in modroslovja, ki je umrl l. 1639. Komisija, ki se je sešla l. 1615. v škofijskem dvoru v Ljubljani, pozvala je odpadnike predse. Iz Kočevja je bila poklicana samo jedna oseba, a še ta je bila mrtva že tri leta, dokaz, da se protestantovstvo na Kočevskem ni ugnezdilo.

Verski boji so potihnili, a prišel je zopet boj za staro pravdo. L. 1653. se zberó možje iz več župnij v dogovor z novim gospodarjem Engelbertom Turjaškim. Z besedo in desnico obljubijo, da hočejo od vsake cele zemlje plačevati na leto 4 gld., po tri dni tlako delati in skupaj po 400 starov pšenice voziti na Reko. Pol leta so se ravnali kmetje po tej pogodbi, potlej so se nekateri uprli. Uporniki so šli pred cesarja in tožili Turjaškega, da jim naklada razven tlake in desetine še mnogo drugih naklad. Cesar Leopold I. je obljubil, da bo dal preiskavati. Storil je to in l. 1661. ovrigel vse pritožbe kot lažnive. Upornikom ni bil všeč ta odgovor. S silo se upró l. 1662. Upor je bil kmalu zadušén, ker so rogovileže usmrtili ali pa izgnali. Dolgo vendar niso tovorili žita na Reko. Oskrbnik je sezidal žitnico, kamor so kmetje oddajali žito. To velikansko poslopje stoji še dandanašnji pred mestom. Tudi tlaka menda ni bila huda, ker so morali omlatiti le desetinsko žito.

Engelberta Turjaškega je kmalu nato cesar Leopold I. zeló odlikoval. L. 1666. mu je potrdil oziroma podelil ius patronatus et praesentationis mestne župnije in šesterih zunanjih. S patentom dné 4. kimovca l. 1667. na Dunaju mu pokloni prej cesarsko mesto Kočevje brez vsake plače v dar. Cesar si je pridržal le najvišjo sodno in vojno oblast. Tako je postal Engelbert grof Turjaški gospod mesta in dežele kočevske. Grajščinski oskrbnik, višji logar, dva ali trije pisarji in nekateri hlapci so skrbeli za grad in za podložnike. Navadno je bival v Ljubljani še nadzornik, ki je nadziral uradnike in sluge na Turjaških posestvih po Kranjskem in Istri in poročal o izpremembah svojemu gospodu. Vuk Engelbert grof Turjaški in Kočevski, gospod Schönberški in Žužemberški, dedni komornik in kranjski deželni glavar je umrl v Ljubljani dné 28. mal. travna l. 1673. Imenovali so ga „ljubezen domovine“. Pokopan je v kapeli sve-

tega Antona v frančiškanski cerkvi v Ljubljani, katero je sam ustanovil.

Dné 3. vel. travna l. 1677. fuit executio horribilis militaris cum rusticis, in qua omnes infra scripti in campo manserunt, govori mrliška matica in našteva osem móž, ki so umrli istega dné, in štiri, ki so pomrli nekoliko pozneje. Kaj je bila ta „praska med vojaki in kmeti“, ne morem povedati.

Engelbertov dedič je bil njegov brat Janez Vajkard, rojen v Žužembergu l. 1615. Ker je njegovo ime zaslulo po vsej Evropi, pomudimo se nekoliko dalje pri tem imenitnem možu.

Janez Vajkard je postal radi svojih zmožnostij odgojitelj poznejšega kralja Ferdinanda IV., tajni svètnik, minister, vitez zatega runa in leta 1653. državni knez. Cesar mu je izročil v fevd šlezijski knežiji Münsterberg in Frankenstein, njegov sin Ferdinand IV. grofijo Wels v Gorenji Avstriji. Da je dobil glas v državnem zboru, kupil je l. 1664. neposredno državno grofijo Thengen na Švabskem in Lož na Kranjskem. S tem posestvom je združil po smrti svojega brata še Kočevsko, Žužemberg in Postojno, in vse to oklical za fidejkomis. Bil je na vrhuncu svoje slave kot prvi cesarjev minister. S svojim slavohlepjem pa si je izkopal sam jamo. Dogodilo se je to tako-le: Španska panoga Habsburžanov se je bližala koncu. Filip IV. je zapustil ob smrti l. 1665. dve hčeri: Marijo Terezijo in Margareto Terczijo in slaboumnega in bolehnega sina Karola. Še predno se je ta porodil, hoteli so avstrijski Habsburžani zagotoviti si španska posestva in namerjali Leopolda poročiti z Marijo Terezijo. Toda ta je vzela francoskega kralja Ludovika XIV., ker Avstrijci niso mogli izpolniti stavljenih pogojev, pač pa je dobil Leopold v zakon mlajšo Margareto Terezijo, a šele po smrti kralja Filipa IV. Karol II. je zavladal na Španskem, dasi iz cela nesposoben. Francozi so zahtevali špansko last, Nizozemsko, vsled nekega zasebnega prava, ki je veljalo v belgijskih pokrajinah. Predno je Ludovik XIV. pričel vojsko, hotel se je pogoditi z Avstrijci o delitvi cele španske države, ako umrje Karol II. Francoski poslanik se je obrnil najprej na Vajkardovega tekmeča kneza Lobkovica. Cesar sam pogodbi ni nasprotoval, tudi večina ministrov je bila zanjo. Vajkard pa se je hotel maščevati za ponižanje in je pregovoril cesarja, naj popusti francosko pogodbo, češ, da ne ugaja njegovim koristim. Cesar je poslanika odpustil brez pogodbe l. 1667. Ludovik XIV. bi se bil pa vendar-le rad pogodil, zato pošlje iznova poslanika Gremonville-a na Dunaj s predlogom o delitvi. Turjaški se je dal pregovoriti in je postal goreč zagovornik francoskih načrtov.

Pogajanje so namreč njemu prepustili, kar je jako ugajalo njegovi častilakomnosti, hkrati pa je upal, da doseže že dolgo tajno zaželeni kardinalski klobuk. Cesarju je bila znana ta želja, in sam je pisal o tej reči v Rim. Francoski poslanik pa je hotel izkoristiti to ministrovo slabost. Obljubil mu je, da bo pri svojem kralju gorko podpiral to željo. Obravnava med Turjaškimi in Gremonville-om se je pričela dne 2. prosinca l. 1668. Vajkard se je močno potegoval za avstrijske koristi. Stvar je zastala. Poslanik je mislil in mislil, kako bi Vajkarda pregovoril, da predloži načrt francoskega kralja cesarju Leopoldu I.

Naposled ga pridobi na svojo stran s tem, češ, da mu bo Ludovik XIV. izposloval kardinalsko čast pri papežu. Na Vajkardov predlog se je res cesar odrekel Neapolju, za kar se je posebno prizadeval francoski poslanik, in pogodba je bila sklenjena. Za pogodbo so vedeli le cesar, Turjaški in Lobkovic. Ostala je do naših časov prikrita. Zaradi te pogodbe pa cesar ni mogel pristopiti k zvezi, katero so sklenili Angleži, Holandci in Švedi proti premogočnemu Francozu. Turjaški se je posebno protivil. Cesarju je bil ta položaj kaj neljub.

Nazadnje se tudi Turjaški ni več ogreval za Francosko pogodbo, ker se mu ni posrečilo dobiti kardinalskega klobuka. Ko je namreč Ludovik XIV. predlagal Vajkarda za kardinala, priporočil je cesar Leopold I. po nasvetu fuldskega opata mejnega grofa Bernarda Gustava. Papež je nekaj sumil in ni nikogar potrdil. Cesar je bil užaljen, da so v Rimu prezrli njegovega priporočenca, in je vprašal po vzroku. Iz Rima so mu odgovorili, da se jim je sumljivo zdelo, ker je predlagal Ludovik XIV. Vajkarda v zahvalo, da se je ohranil mir s Španjo. Dasi je cesar Leopold I. vedel za Vajkardovo željo in ga tudi sam priporočil, bilo mu je vendar hudó, da je hotel Turjaški izkoristiti pogodbo v dosego svojega namena. Turjaški ni niti slutil, da se zbirajo pogubni oblaki nad njegovo glavo. Ludovik XIV. mu je ponudil 200.000 lir odškodnine, da ni dobil kardinalata, a Turjaški je to darilo viteški odklonil.

Španski dvor je zahteval, naj cesar v nemilost pahne ministra, ki se predrzne v nemar puščati koristi obeh hiš. Vajkard dobi res dne 10. grudnia l. 1669. cesarsko pismo, kjer se mu naroča, naj zapusti dvor in odide v Wels in tam čaka brez vsakega dopisovanja nadaljnih ukazov. Vajkard je prosil, naj se Wels zamenja z Ljubljano, češ, da v Welsu ne more vzgajati svojih otrok, in mu tudi zrak ondi ne prija.

V pismu na cesarico je celó zahteval pravice proti svojim sovražnikom, namreč Špancem in Lobkovicu. Cesarju je pisal 16. grudnia l. 1669. sklicujoč se na Boga, da je bil vsekdar zvest in upajoč, da se kmalu izkaže njegova nedolžnost.

Nekaj let je živel v Ljubljani, vzgajajoč svoje otroke, baveč se z lovom, ribarstvom, bogoslovnimi in modroslovnimi nauki. Upal je še vedno, da doseže prejšnje mesto ali kardinalat, dokler ni tudi ta up splaval po vodi. Nazadnje se je umaknil na svoj žužemberški grad, kjer je umrl dne 13. listopada l. 1677., 62 let star. Pokopali so ga v frančiškanski cerkvi v Ljubljani.

Kot nemški knez je Vajkard tudi novce koval.

Nasledoval mu je prvorojenec Ferdinand. Za njegove vlade je ogenj vpepelil mesto in grajščino. Dne 21. mal. srp. l. 1684. opoldne se je ogenj prikazal, in v jedni uri je bilo mesto z grajščino vred pepel. Mnogo Kočevcev se je preselilo takrat na Avstrijsko, kjer je bilo radi pomanjkanja kmetov mnogo zemljišč neobdelanih.

Po smrti Ferdinanda Turjaškega l. 1706. je podedoval vsa posestva in naslove mlajši brat Frančišek Karol. Rojen l. 1660. se je posvetil vojaškemu stanu in postal poveljnik v Karlovcu, tajni svetnik in general topništva. Za njegove vlade so bili na Kočevskem mnogi mejni prepiri med meščani in prebivalci sosednih vasij zaradi neke trate blizu mesta. Hudi prepir se je poravnal na korist vaščanov.

Knez Frančišek Karol je umrl l. 1713 na Dunaju. Za mladoletnega sina Henrika je vladala nekaj časa njegova mati Marija Terezija kot varihinja. L. 1717. se v pismu pritožuje zoper čubarskega oskrbnika Andreja Mordaksa, da škodo dela gozdom kočevske grofije, hkrati zapoveduje oskrbniku Polcu, naj deželno glavarstvo na pomoč pokliče zoper rokovnjače, ki s praznimi obljubami ubogemu kmetu krađejo denar iz žepa. Za Henrikove vlade je razgrajala živinska kuga na Kočevskem. Mnogo živine je pocepalo l. 1761. in 1776. Že preje pa je kuga mnogo ljudij podavila, zlasti l. 1578., 1600. in 1601.

Leta 1775. je došel od glavarstva v Novem mestu dopis na oskrbnništvo, da Kočevci premalo soli kupujejo od glavnega zakupnika, kar pomenja, da rabijo utihotapljeno sol. Zato naj marljivo preiščejo sumljive hiše, kleti in hrame. In res je bilo na Kočevskem, kakor povsodi ob mejah, mnogo tihotapcev, ki so nosili tobak in sol čez mejo. (Dalje.)

Sonet.

Očaku Jakopu je bil uteha
Na stara leta sin najmlaji,
Odkar sinove pri ovčarski staji
Zavisti zapeljala je pregreha.

Solzá oko točiti ne preneha,
Po izgubljenem vedno toži raji;
Pustó očaku je v domačem kraji,
Nihče na ustni mu ne zvabi smeha.

Ne sina, slogo bratje so prodali,
Zato mi pusta zdi se domačija,
V srce sovraštvo mene bridko žali.

A vsega vzela ni zavisti zmija:
Saj v srcu vzori so mi še ostali
In vzorov hčerka — mlada poezija.

F. S. Finžgar.

Sonet.

Iz kletke si ušel, moj ptiček zlati,
Ker solnca žarki so te zapeljali,
Ko v kletko so vablivo ti sijali,
In šel iskāt veselja si med brati.

Vesel pridružil si se vrabcev jati.
A varal te je lastni rod! Smejali
Hudobno so se ti in te kljuvali.
Mirú si v kletki moral spet iskati.

Mamljivi žarki opotečne sreče
Po svetu marsikoga so zvalili
In mu obetali ime slovēče.

A vsi obeti so se razkadili,
Srce nazaj prinesel je trepeče,
In pa zavest, da so ga prekanili.

F. S. Finžgar.

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Dalje.)

Turški boji so pojenjali, paše so bili ukro-
čeni, a napadi turških in neturških roparjev so
se vedno ponavljali. Tak napad je znan iz leta
1776. Okrajno glavarstvo je zapovedalo, naj
se natanko pozvé število napadenih oseb, njih
škoda oceni in to poroči v teku tedna. Vojaške
čete so iskale roparjev, toda ti so se dobro po-
skrili v gostih šumah. Vojaško poveljništvo je
torej sprožilo izvirno misel, naj oskrbništvo redi
velike pse, ki bodo razbojnike odganjali. To
se menda ni obneslo, zakaj napadi niso prene-
hali. L. 1821. so vlomili v osilniško župnišče
in 15. vel. srpana 1826. celo v mesto. Ob 9. uri
se je priteplo trinajst oboroženih množ. Iz bla-
gajne so vzeli najmanj 971 gld. Prebita železna
vrata se še sedaj lahko vidijo. Ti tatovi so imeli
po več samokresov, sabelj in turških handžarov.
V mestu so tri množ postrelili, med njimi vodjo
zemljiške knjige J. N. Regnarda. Po dolgih bradah
in čokasti postavi so sploh sodili, da so bili Vlahi
ali Bošnjaki.

Knez Henrik si je prizadeval ustanoviti v
Kočevju stolico ranocelnika ali zdravnika. Ker

so se pa Kočevci izrekli, da za njegovo usta-
novitev zemljišče ne more dati treh goldinarjev,
zaspala je ta reč. Ta knez je tudi prepovedal
kmetom prodajati iz grajščinskih gozdov škodljive
zunaj grofije.

Henrikov prvorojenec Karol Jožef Anton je
zavladal po očetovi smrti l. 1783. Takoj je sam
prišel z Dunaja na Kočevsko, da bi zaslišal pod-
ložnikov tožbe. Napravil je zapisnik 91 tožeb,
katere je deloma sam rešil ali pa dal oskrb-
ništvu v preiskavo. Poskusil je tudi izpolniti
cesarjevo željo, da bi se kmetje odkupili, pa se
mu ni posrečilo. Tudi on se je trudil, da bi se
nastavil zdravnik. Ob njegovem času so delali
cesto s Poljan proti Ribnici. Iz nekega oskrb-
nikovega poročila se dá posneti, da je l. 1789.
stal funt govedine šest soldov, teletine pa sedem
soldov.

Knez Karol je odstopil po sedemletni vojski
šlezijski Münsterberg in Frankenstein pruskemu
kralju Frideriku Viljemu za 100.000 gld. Cesar
Leopold II. ga je vrh tega odškodoval z diplomo
dné 11. listop. l. 1791., vsled katere je kočevska

dežela postala vojvodina, vsak vladajoči knez vojvoda. Karol, prvi vojvoda kočevski, je umrl l. 1800. Nasledoval mu je drugorojenec Viljem. Za njegove vlade so prišli Francozje v deželo l. 1809. in so ostali do l. 1814. Avstrijske barve, grbe pri uradih in pečate so zamenili s francoskimi. Napoleon je naložil deželi 15,260.000 vojnega davka. Najprej so se mu uprli Kočevci. Dne 10. kimovca se je zbralo 600 kmetov, ki so se branili plačati vojni davek. General Barrayud d' Hilliers je poslal generala Sonchy-ja z bataljonom vojakov zadušit upor. Uporniki so se razšli. Po noči med 8. in 9. vinotokom je vzbuknila vstaja v kočevskem in metliškem okraju. V Kočevju so napadli uporniki francosko posadko in jo večinoma pobili. Novomeškega krožnega komisarja Venceslava viteza Gasparinija, 30 let starega, so ubili in strašno razmesarjenega vrgli v jarek v Lienfeldu 9. vin. 1809.

V uro hodá od Kočevja oddaljeni vasi „Mali Gori“ so Poljanci napadli in umorili nekega stotnika Chambelli-ja in njegovega poročnika, ko sta peljala denar iz Novega mesta. Francozi so se maščevali. Zapalili so Poljane in Kostel; tudi kočevsko mesto bi bili zažgali, ko ne bi bil prišel o pravem času sèl od črnomálskega poveljnika s poročilom, da Kočevci niso samó nedolžni, ampak da je črmošnjiški župnik, znani čebelar Jonke, mnogo Francozov rešil gotove smrti; zato naj mestu prizanesó. Zapalili mesta niso, a ropali so v mestu in okolici od 16. vinotoka do 18., učinili 80.000 gl. škode in postrelili pet mož 18. vinotoka. Ljudje so se zopet pomirili. Francozi so se pa tedaj udomačili v deželi in ustanovili svojo upravo. V mestu je bil mêr ali župan Bernard Kopriva, v Mlaki (Kerndorf) je bival baje mirivni sodnik za ves novomeški kanton. Župani so imeli v rokah vse matice, vpisavali so rojstvo, poroko in smrt. Mêr je celó poročal; dejal je: „Jaz sem v imenu postave izrekel, da sta mož in žena.“ Seveda je verno ljudstvo hodilo navadno pred župnika, da jih je tudi cerkveno poročil. Leta 1814. so Francozi izginili iz dežele.

Kočevsko si je zopet opomoglo, zlasti ker se je zopet dvignila kupčija. Leto 1848. je tudi Kočevce nekoliko pogrelo, a bilo je brez posebnih posledic. Desetina in tlaka sta jénjali, grajščaki so izgubili prejšnjo veljavo, a tudi mesta mnogo pravic, ki so se jim podelile in tolikokrat potrdile „za vse večne čase“.

Viljemov naslednik je bil Karol (Carlos) Turjaški (r. l. 1814.), znani avstrijski državnik, ki je bil l. 1868. nekaj časa predsednik „meščanskega ministerstva“ in do leta 1879. predsednik gosposke zbornice. Temu je nasledoval Karol, sin njegovega brata Adolfa Turjaškega, ministerskega predsednika od l. 1871—1879.

Ta mladi kočevski vojvoda (r. l. 1859) živi na svojem gradu Goldegg pri Dunaju.

Kočevci so nemške narodnosti. Dimitz pravi: Die Gottscheer Mundart zeigt den Charakter der bairisch-österreichischen Oberlech-Mundarten mit einem Zusatz von Schwaben und Franken her. Podobno govorita tudi Schröer in Obergföll. Svoje innenje smo že preje izrazili, namreč, da so koroškega narečja, dasi je to nekoliko pomešano z drugimi narečji. Ohranili so svoj jezik precèj neizpremenjen skozi stoletja, le da se je pomešal nekoliko s slovenskimi besedami. Tako so si izposodili od Slovencev: jôken = jokati, drôžen = dražiti, cvílen = cvíliti, muken = mukati, jukacen = ukati, griezen = griziti, muoten = motiti, kokacen = kokotati, norajnen = noretí = burke uganjati, gazen = gaziti, (okoli Koč. Reke), mižen = mižati, kavsen = kavsati (prepirati), kozeln = kozlati, clinen = sliniti, pobolicen = povaljanica (potvica), gancelajn = žganci, britla = pipec, kačen = kača, racen = raca, märhe = mrha, trak = trak, bisôge = bisaga, cure = sora pri vozu, kljuka = kljuka, bičen = buča, kozel = kozolec, riebar = reber, brken = brki, bochen špak = boh špeha, grčen = grča, krtačen = krtača, srake = sraka, kozicle = kozica, jaug = jug, kolačen = kolač, raklen = rakla, žêp = žép, starašine = starašina, zupan = župan, pisat = pisan (daj pisate Kuh), gríntat = gritast, liskat = lisast, mute = mutec, pišik = piškav, šeket = šekast, gôlat = gol, a poč gaben = počiti koga, a trč thuen = trčiti koga, olle pot íst et ahó = vsako pot ni takó, hrible = hribček, nikalnica je tudi: náka. Besede: daj Gerate, Elzate, Uršate, Niezate, Lienate, Minate, dar Jurate, Lukate, Jožate spominjajo po obliki in pomenu na naše: Jerasta, Špelasta, Uršasta, Nežasta; Jurasti, Janezasti, Jožasti. Kočevski jezik ima svoje posebnosti. Uvrstitev besed se odlikuje od novovisoke nemščine. Člen pri mnogih besedah drugače rabijo, posebno srednji spol je navaden, recimo: das Lohn, das Hof. Imperfekt le malo poznajo. Perfekt ima posebne oblike: gôs = gegessen, gebán = gewesen. Radi rabijo tudi pomanjšalne besede. *L* izgovarjajo kakor Slovenci pred soglasniki kakor *v*. Jedenkrate se pravi kočevski: a bag = ein Weg = jeden pot. Očeta kličejo: áte, mater — ámo; torku pravijo: Erdtog, četrtku: Finštog. Slovenski *s* izgovarjajo kakor *š*, slovenski *ž* kakor *ž*.

Kočevci so ohranili mnogo narodnega blaga. Dr. Adolf Hauffen piše: „Pet vekov naseljeni v primeroma ubožni in nerodoviti deželi so si Kočevci svojo podedovano govorico ohranili popolnoma brez vpliva (?) okoljujočih jih Slovencev; isto moramo reči o njih narodni noši, o šegah in navadah in posebno o bogatem

in dragocenem zakladu narodnih pesmij, katere so jako stare po obliki in vsebini in v ozki zvezi z najlepšimi pesmimi drugih nemških rodov. Tudi popevk je le malo izposojenih od Slovencev; večinoma so jih prinesli v 16. in 17. veku popotniki iz nemških dežel v novo domovino. Nekaj kočevskih narodnih pesmij je izdal Schröer l. 1868. in 1870. Mnogo sta jih nabrala nadučitelj Maks Tomitsch in Jož. Perz. V prej imenovanem spisu trdi dr. A. Hauffen, da so Kočevci mnogo narodnega blaga s seboj prinesli iz prvotne domovine, le nekatere pesmi so si ponaredili po slovenskih. Kakor menda vsi evropski narodi, poznajo tudi Kočevci snov, katera je podlaga sloveči „Lenori“. Balada: „die schöne Merarin“ je podobna slovenski: „Lepi Vidi“. Dr. Adolf Hauffen vendar meni, da je kočevska pesem ostanek nemškega eposa o Gudruni (25—30. odstavek). Na slovensko narodno pesem se naslanja: „die Meierin“ in „der junge Hans“ (Vraz, str. 160). Druga je zvarjena iz dveh, namreč „Čudna bolezen“ in „Dva groba“. (Vraz, str. 96. in 123.)

Legende večinoma govoré o Materi Božji, o sv. Martinu, sv. Barbari, sv. Štefanu, sv. Regini in sv. Katarini.

Tudi lirične pesmi se nahajajo med Kočevci, vendar so bolj resnega značaja; veselih je le malo, večinoma so žalostne, otožne.

Začetek je zlasti pri pripovednih pesmih stalen in neizpremenljiv. Vse se vjemajo, da je junak zgodaj vstal (kakor v srbskih: poranio), umil in prekrižal se, lepo oblekel itd. Za vzgled kočevskega narečja in pesništva navajam začetek neke pesmi iz rokovnjaške dôbe:

Bie wrüe ižt auf dar Müllar junk,
Ar kreuziget žih, derbuget¹⁾ žih schean²⁾,
Ar leget žih gor scheander on,

¹⁾ se umije.

²⁾ schön.

Ar ziehet ahin am Bage proit,
Am Bage proit in winžtern Bold.
Und imon pegegnt die Raberlain:
„Guet môarn! guet môarn, du Mullar junk!“
„Schean Donk! schean Donk, ir Raberlain,
Lai gnete môarn hon i gor bêank!“
„Bi žo, bi žo? du Mullar junk?“
„Koin Kreuzer Gald ze hobn et ižt!“ itd.

Začetek neke druge pesmi: Oinder junger
Elsbargar:

Auf Laibacher brunle da sitzet ar,
Das žilber und gold, das zahlet ar;
Das edle tuech, das masset ar.

Žen assent und trinkhent a kurzen zait itd.

Drugo narodno blago je podobno slovenskemu, zlasti pregovori in vraže. V ženitovanjskih običajih pa se od Slovencev ločijo.

Kočevci so katoliške vere. Valvasor silno hvali kočevsko pobožnost. Piše namreč: „Und wer weiss ob diese fromme Gottscheer nicht etwan dess Landes leibliche Schutzengel seundt.“ Ribniški arhidijakon jih je l. 1633. nekoliko preostro sodil, ko je dejal: „V kočevskem okraju je ljudstvo divje in trdovratno.“ Ženske so večinoma dobre katoličanke, na moške pa slabo vpliva krošnjarstvo. Potujoč po raznih deželah, posebno po Nemškem in Ogerskem, vidijo in slišijo ljudi raznih verskih ločin, seznanjajo se tudi z brezverci, zato se mnogi vračajo v domovino brez prave vere v srcu.

Ko se je širila v 16. veku kriva vera po Kranjskem, ni našla na Kočevskem ugodnih tâl.

Kočevska župnija je bila do leta 1752. del oglejskega patrijarhata. Od l. 1462—1752. je bila podrejena ribniškemu naddijakonu. Od leta 1752., ko je Benedikt XIV. odpravil oglejski patrijarhat, do l. 1787. je bila kočevska župnija pod goriško nadškofijo; tedaj pa je prišla pod ljubljansko škofijo in je hkrati sedež kočevske dekanije in obsega štirinajst župnij. (Konec.)

Biserji.

1.
Če rado grablje rabiš,
Glej, da i vil ne zabiš.

2.
Mnogi joče, ko se loči,
Ko je proč, vesel poskoči.

3.
Jež ima mnogo šivank.
A niti mu manjka in zank.

4.
Naj ima polž roge in grad,
Boji se vendar majhnih klad.

5.
Če ženski sta dve pri enem ognjišču
In kokota dva na enem dvorišču,
Če sultana dva pri eni sta kosti,
Prav radi prično se klati in bosti.

A. Hribar.

milijana; bil je spreten tajnik cesarja Friderika; cesar in papež sta ga čislala; in ako kot škof ni dosegel pri duhovnikih dovoljnih uspehov, kriv ni bil on, ampak jako neugodni časi. In

če se tudi ne dá dognati, da je Tomaž naš prvi slovničar, vendar smemo Slovenci nanj biti ponosni. Zatorej ob štiristoletnici njegove smrti slava njegovemu spominu!

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Konec.)

Kočevci so večinoma krošnjarji. Polje obdelujejo ženske, moški le tedaj, kadar se na pomlad domov povrnejo. Kmetijstvo iz teh vzrokov ni razvito, in tudi živinoreja ne uspeva. Mnogo sveta je še neobdelanega, pokriva ga grmičevje in slaba trava. Ako bodo hoteli ta svet izpremeniti v plodno polje, stalo bo seveda mnogo truda; svet je namreč kraški, skalovit in malokje raven. Kozolci so bili Kočevcem neznani. Najnovejši čas so se pa vendar tu in tam udomačili, dasi so še vedno redki.

Gore so apnenčaste, doline pokrite z izborna glino, ki ima mnogo aluminija v sebi. Pri Kočevju je pod ilovico premog, ki donša podjetnikom (trboveljski družbi) lep dobiček. Grušča blizu mesta ni, zato je zidanje jako drago.

Kočevci so pričeli krošnjariti že v zgodnji dōbi, kar ni čudno, saj jih domá slabo polje ni moglo rediti. 23. vinotoka l. 1492. je cesar Friderik III. v Lincu dovolil, da smejo tržiti z živino, s platnom in z drugimi izdelki po Hrvaškem in drugih pokrajinah, da si opomorejo, ker so jim Turki prizadevali mnogo škode. Od tega časa so Kočevci trgovci z dušo in telesom,

ne sicer toliko doma kakor v ptujini n. pr. na Dunaju, v Trstu, v Pragi, v Pešti, v Varšavi, kjer imajo velike trgovske hiše. Krošnjarji gredó

proti jeseni iz doma, in se navadno na pomlad vračajo. Nekateri pa tudi po več let izostanejo in le denar domov pošiljajo. Nove postave krošnjarstvu niso ugodne, ampak je zelo zatirajo. Zato krošnjarstvo peša, in ž njim tudi imovitost Kočevcev. Mnogo ponosnih hiš spominja na prejšnje lepe čase. Mnogo se jih seli v Ameriko, kjer se jim večinoma dobro godi.

Obrtnikov ni mnogo, ker ni tekočih vodá. V prejšnji dōbi so

se bili združili v zadruga. Znana je črevljarska zadruga, za katero je odredil l. 1689. Ferdinand, grof Turjaški, da se morajo vsi usnjarji in črevljarji podvreči pregledovanju, kolikokrat bi bilo potrebno. Noben usnjar ali črevljar, bodisi v mestu ali zunaj mesta, ne sme svojega obrta opravljati, niti pomagáča vsprejeti, niti vajenca oprostiti, ako se ni vpisal v bratovščino. Kdor bi se pregrešil, plača 50 cekinov v zlatu dvorni blagajni. Zadruga mora vsak slučaj naznaniti dvoru.

Kočevska zadruga črevljarjev in usnjarjev se je pa kmalu združila z žužemberško in top-

Kočevski grb. (Risal G. Porenta.)

liško v jedno celoto. Pravila in pravice so ji pa pogorela, zato so prosili Marijo Terezijo, naj jih ponovi. Ta ustreže želji l. 1760.

Ta pravila so podobna pravilom drugih zadrug. Omenimo nekatera: Svoj sedež ima ta zadruga v Žužemberku, kjer se hrani škrinja, zastava in pečat. Zavetnika sta sv. Janez Evangelist in sv. Barbara. Na ta praznik so imeli shod in volitev, če niso potrdili prejšnjih odbornikov. Volili so tri cehovne mojstre, najstarejši je bil cehovni oče. Vdeleževati so se morali vsi udje procesije sv. Reš. Telesa in z gorečimi svečami spremljati sv. Rešnje Telo v cerkev. Kdor je izostal brez vzroka, plačal je funt voska. Vsako kvaterno sredo je bila peta maša za žive in mrtve ude. Pri shodih so obravnavali svoje stvari: reševali vprašanja, volili, sodili in kaznovali.

Vajenec je moral biti pol leta na poskušnjo pri mojstru, potem ga je vsprejel le-ta za pravega vajenca na tri leta. Prepiri so bili prepovedani. Vajenec, pomočnik in mojster so morali plačati neko vsoto, ko so dospeli do višje časti.

Mojstri (nastavniki) so jedini plačevali udnino zadrugi. Zanimivo je tudi določilo, naj se noben usnjarski mojster ne predrzne usnja mazati s polhovo mastjo ali izdelovati iz kož poginilih živalij, kar naj bo prepovedano poštenjaku.

Prejšnja leta so imeli Kočevci svojo nošo. Valvasor pravi, da se v obleki odlikujejo od drugih Kranjcev. Za vzgled podaje tudi sliko kočevskih noš. Toda ta noša pojema; pri moških je izginila in pri ženskih je velika redkost. Podobna je belokranjski, posebno zaradi bele barve, samo da je preprostejša.

Kočevci so uvideli, da kmetijstvo nič ne obeta in da krošnjarstvo propada. Premišljevali so, kako bi si opomogli. Prepričali so se, da jim bo največ koristila šola in železnica.

Spodnja gimnazija se je otvorila 28. vinotoka l. 1872., to se pravi, da se je takrat pričel pouk, dočim je bilo poslopje dovršeno šele l. 1874. V četrtem letu svojega obstoja je štela samo 63 dijakov. Število se je znatno povečalo, ko je leta 1881. postal Stampfl podpornik šolske mladine. Odslej namreč šteje spodnja gimnazija do sto dijakov.

Kdo je Stampfl? Janez Stampfl se je porodil l. 1803. pri Kočevski Reki (Eben bei Rieg). V Pragi je tržil z južnim sadjem in si nabral veliko bogastvo. Za mesto Prago je mnogo storil, še več za Kočevje. Z glavnico 100.000 gld. je ustanovil 47 dijaških ustanov, in sicer 8 po 200 gld., 1 za 150 gld., 14 po 100 gld. in 24 po 50 gld. Prosilci morajo biti rojeni Kočevci nemškega materinega jezika.

Stampfl je kupil v spomin svoje hčere hišo in zemljišče za obrtno šolo za 20.000 gld. in je vrh tega podaril še 3000 gld., vse to je prepustil nemškemu Schulvereinu, ki oskrbuje ta zavod.

Ker Kočevcem radi spotikujejo, da so le trgovci in v duševnem oziru zaostajajo za drugimi narodi, začele so „Mittheilungen des Vereines der Deutschen aus Gottschee“, ki so izhajale od leta 1891. do leta 1893. vsak mesec jedenkrat, prinašati članke, ki kažejo, da je mnogo Kočevcev doseglo visoko stopinjo izobrazbe in učenosti, in si tudi s peresom pridobilo znano ime. To je priznal že naš v izrazih vedno izvirni kronist Valvasor, pišoč: „Sie geben keine guten Soldaten, weil sie etwas furchtsam, — hingegen werden die, welche studieren, verständig und gar gelehrt.“

Za ljudski pouk skrbita deška in dekliška čveterorazrednica in otroški vrtec, ki ga vzdržuje nemški Schulverein. Mesto je l. 1890. štelo 1110 prebivalcev. Med njimi je tudi mnogo Slovencev, zlasti uradnikov, poslov in delavcev v premogovniku. Ozrimo se nekoliko na slovenstvo na Kočevskem.

V grajščinskem urbariju l. 1574. je naštetih 1545 posestnikov in najemnikov, toda le 105 jih nosi slovensko ime. Sedaj pa se je na Kočevskem izpremenilo. Kočevcem se je prejšnja leta dobro godilo. Krošnjarstvo je cvetlo in donašalo obilo dobička. Navadili so se živeti gosposki. Zadnja leta pa krošnjarstvo peša, za služek hira. Živeti torej Kočevci ne more tako, kakor je bil vajen; ne ostaja mu drugega kakor zmerneje živeti, ali pa se preseliti v druge kraje, kjer si lože služi kruh — v Ameriko. Doma prodá hišo in zemljišče, in hajdi z vso družino

Glavni trg v Kočevju.

Pogled na župno cerkev in župnišče.

v Ameriko. Kupec njegovega posestva je navadno Slovenec. Zato je mnogo Slovencev na Kočevskem, toda brez pravic. Med dvesto različnimi priimki sem naštel malone polovico slovenskih.

Slovenec, ki se takisto naseli na kočevska tla, ne zna ne nemški, ne kočevski. Za silo se pa kmalu navadi. Otroci skačejo po vasi, občujejo s kočevskimi otroki in se igraje nauče kočevske govornice in pozneje v šoli nemškega jezika. V šoli in cerkvi ni čuti domače besedice. Moliti in brati se uče le nemški. Slovenskih molitvenikov in drugih knjig ne morejo rabiti, ker ne poznajo slovenskih črk. Če tudi dalje časa pohajajo šolo, ne privadijo se slovenskemu berilu, ker se sicer v tretjem in četrtem razredu uče spoznavati latinske črke, a le pod imenom, da so latinske, na slovenščino pa se nihče ne ozira. Rojeni Slovenec je torej popolnoma nemški vzgojen, o svoji materinščini nima niti pojma. Ni redek slučaj, da mati moli slovenski, otrok pa odgovarja nemški. Ali je torej čudno, če ubožec pozabi na svoje pokolenje, če se poprime le nemščine in ne vedé zataji svoj rod?

Kako bi si torej Slovenci ohranili svojo narodnost? Ako bi se v šolah in v cerkvi nanje ozirali.

Res, da ni v vseh kočevskih krajih jednako razmerje med Slovenci in Kočevci; res, da je Slovencev po nekaterih vaséh malo, a po drugih vaséh jih je zopet več. Mnogo Slovencev je uprav v kočevski mestni občini in v lienfeldski. V kočevski župniji je izvestno več stotin Slovencev, vendar morajo vsi slovenski otroci obiskovati popolnoma nemško šolo. Lani je bilo na kočevski ljudski šoli 60 Slovencev.

Slovenci se morajo povsodi učiti drugega deželnega jezika, Nemcem tega ni treba. Če je kje na Slovenskem peščica Nemcev, morajo imeti lastno šolo, da jih ne okuži slovenski

duh; množici Slovencev pa ni treba nobene šole, nobenega pouka v slovenskem jeziku, ako so v manjšini. Slovenci smo pohlevni in z malimi drobtinami zadovoljni. Zato pravica zahteva, da višje oblasti skoro omogočijo slovenskim otrokom v Kočevju in v okolici, da se bodo navadili vsaj slovenski brati in pisati.

Prihajajoč po železnici iz Ljubljane, vidiš na desnici pivovarno in nekaj hiš. Ta kraj se imenuje Hutterhäuser. Na levisi zagledaš cerkvico, ki se imenuje cerkva sv. Reš. Telesa (Corpus Christi). Zraven nje je kapelica Božjega groba, prav taka kakor drugodi. Cerkev je bila znana že leta 1471., ko je cesar Friderik III. prestavil dva sejma v mesto. Ob Valvasorjevem času je bila sedež bratovščine svetega Reš. Telesa. Za cerkvijo je nova misijonska hiša. Bližajoč se mestu zapaziš novo poslopje, na pol dovršeno, — novo sirotišče. Na polju za tem poslopjem je velika jednolična zgradba, stara grajska žitnica. Med prvimi hišami v mestu se nahaja spodnja gimnazija. Pred Rinžo stoji na levem bregu prostorno župnišče.

Rinža! Čudno ime, kaj ne? Prof. Obergföll izvaja ime od Runse = Rinsal = Bach. Rinža torej pomenja „potok“. Kadar je voda plitva, ne vidi se prav nič, da bi tekla. Kadar pa deževje naraste, pozna se smer toka. Čez Rinžo se vpenja lep kamenit most. Na desnem bregu se nahaja cerkev sv. Fabijana in Sebastijana. Prej je bila kapela. L. 1791. so jo povečali in povzdignili v župno cerkev. Veliki oltar nosi zapisano letnico 1766. Stolp je zelo širok, ker je zidan na starem stolpu mestnega obzidja. Tik presbiterija se nahaja dolbina, kjer so shranjena srca kočevskih vojvod. V ladiji opaziš na listovi strani mal oltar, ki se nič ne vjema z drugimi v cerkvi. Ta oltar je namreč iz nekdanje kapele na Frideriksteinu. Narejen je v renesanskem slogu iz črnega marmorja. Slika predočuje Jezusov krst v Jordanu.

To jedino mestno cerkev menijo podreti in na njenem mestu zidati krasno cerkev v romanskem slogu po načrtu umrlega slavnega arhitekta barona Schmitt-a. Stala bo brez notranjščine 100.000 gld.

V mestu je več lepih dvonadstropnih hiš. Največje poslopje je turjaški grad. V tem gradu so vsi uradi, knezov logarski urad, obsegajoč 19 udov, in še mnogo stanovanj.

Pri gradu se loči cesta na levo in desno. Na levi prideš po kamenitem mostu čez Rinžo in kmalu do pokopališča. Sredi pokopališča stoji kapelica, dočim je prej stala na istem prostoru mogočna župna cerkev sv. Jerneja. Podrli so jo l. 1872. V kapelico je vzdanih nekoliko nagrobnih plošč, nekoliko jih je v tlaku. Dve sprednji plošči sta spomenika Lenarda in Elizabete pl. Erberg, zadaj

Džamija El-Azhar v Kájiri.

za kapelo je plošča Frančiška Ursina grofa Blagaja, stotnika hrvaški meji, umrlega l. 1576.

Ob gradu na desno hodeč pridemo do obrtne šole, ustanovljene leta 1882. Za njo je vrbov vrt in za tem nova ljudska šola. Med obrtno in ljudsko šolo je kostanjev drevored, ki se deli pred pošto v več oddelkov. Za pošto se izgublja Rinža pod zemljo.

Od severozahoda proti jugovshodu se razprostira Frideriksteinska Gora, katere najvišji vrh je „Burger Nock“ z 1022 m. Na drugem vrhu so razvaline nekdanjega močnega gradu Fideriksteina. V tem gorovju se nahaja tudi jama kapnikov in ledena jama, ki je krog 80 m globoka. Društvo hribolazcev je napravilo vanjo lesene stopnice.

Mesto oskrbuje z vodo Rinža. Voda ni niti okusna, niti zdrava. Nahaja se v obližju tudi nekoliko studencev, toda nikjer ni videti tekočih virov, ki drugodi žuboreč izpod hribov napajajo doline. Meščani namerjajo napraviti vodovod. Ker voda ob deževju hitro naraste, bile so prej povodni precěj pogoste. Odkar so pa iztrebili

požiralnike in napravili nekoliko novih, odteka se voda po teh pod zemljo, in povodni so minile.

Velike važnosti za mesto je premogovnik na severovshodni strani mesta. Prej je stala na istem prostoru steklarna. Lastniki so jo prodali s svetom vred trboveljskemu premogokopnemu društvu. To je zvezalo premogovnik s postajo in razpošilja premoga vsak dan 30—40 vagonov, odkar teče železnica. Za razsvetljava skrbi električna luč.

Železnica je prinesla nekoliko več življenja v ta poprej malo znani kraj kranjske dežele. Ptujci radi prihajajo, da si ogledajo mesto in premogovnik ter čujejo nenavadno kočevsko govoricico.

Predno se ločimo od kočevskega mesta, čujmo še začetek kočevske himne:

Vom Rinnseequell zum Kulpastrand
Soll unser Lied ertönen:
Hoch lebe das Gottscheerland!
Hoch seinen deutschen Söhnen!

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Kakor kiparstvo in stavbarstvo, tako ima tudi slikarstvo svoj baroški zlog. Istina je celó, da se je na tem polju začel kazati prej, kakor pa v onih. Caravaggio, ki nam je že znan, je njegov oče in začetnik; pri njem, prav za prav, nahajamo prve baroške pojave. Njegovo viharo življenje in večina njegovih del, vse je — barocco, proračunjeno, da „za trenutek razburi domišljijo in vname živce.“ Nervozni so postali s Caravaggiom umetniki in njihovi občudovalci, ž njim se pričinja „vek iznenajanja in razburjenosti“.

Kar je Caravaggio začel, to so njegovi obilni posnemovalci marljivo nadaljevali. Na poti, na katero je bil krenil on, hiteli so burno naprej. Inače tudi ni bilo mogoče, vkus onega časa je to brezpogojno zahteval, novega toka ni mogel nihče več ustaviti. Nekaka romantika se je polastila razvnetih duhov. Vsakdanjost ni več zadostovala, nekaj je moralo biti posebnega, nenavadnega, ali oblika, ali snov, ali pa oboje, kar je bilo občinstvu najljubše.

A počasnejše, kakor v kiparstvu, razvijal se je v slikarstvu baroški zlog. Caravaggiu je sledilo še dovolj umetnikov, ki se lahko prištevajo prejšnji dôbi. Med njimi so celó možjé,

ki se v marsikaterem oziru primerjajo s prvimi klasiki, vsaj v nekih umotvorih. Postavim:

Josip Ribera.

Josip Ribera je bil rojen v Jativi na Španskem leta 1588. ter je umrl leta 1656. v Napolju. V slikarstvu se je uril že kot otrok; njegovi ne posebno odlični učitelji so mu zaradi velike nadarjenosti prorokovali zlato bodočnost. On sam je ni upal; zakaj njegova ponižna skromnost je v njegovem srcu udušila vsako ponosnejšo nado. Vrh tega je bil še be-raško ubog; skrajno siromaštvo je bilo tako rekoč njegova sestra. A marljiv je bil nenavadno.

Ko si je prislužil potnino, odpotoval je v Napolj, kjer so takrat njegovi sorojaki gospodarili in izsesavali ubogo ljudstvo. V Napolju je bil vladnim možem dobrodošel vsak Španec, posebno pa umetnik. Ribera je to sam izkusil z velikim veseljem. Preprosto napoljsko ljudstvo je pa, kakor vsakega Španca sploh, srdito tudi njega merilo z ognjenimi očmi. In on je bil še male, neznatne postave, bledih, suhih lic. „Spagnoletto — Španjolček!“ so se mu radi tega rogali popularni; ta priimek mu je ostal za vselej. Ribera pa je z marljivostjo hotel premagati neznosna natolcevanja. Neumorno se je uril v sli-